

Лариса Грень

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна, Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0003-4466-6018
E-mail: mega_lgren@ukr.net

Андрій Черкашин

кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна, Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0003-4929-6706
E-mail: cherkashin68@ukr.net

Микола Чеботарьов

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна, Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-3915-7705
E-mail: chtbotarev322@gmail.com

**ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ: ШЛЯХИ СТВОРЕННЯ**

Анотація: у статті розкрито суть таких понять, як: “інклюзивне навчання”, “інклюзивне освітнє середовище”, “інклюзивно-ресурсний центр”, “особа з особливими освітніми потребами”; наведено основні етапи розвитку та становлення інклюзивної освіти у світовій практиці; розглянуто правову основу інклюзивного навчання в Україні та умови, за яких заклад вищої освіти набуває статусу інклюзивного; визначено суттєві зміни у нормативно-правовому забезпеченні щодо покращення інклюзивного освітнього середовища у закладах вищої освіти; сконцентровано увагу на тому, що необхідною умовою для створення інклюзивного середовища закладу вищої освіти потребує теоретична і методологічна база інклюзивної освіти, підвищення рівня підготовки викладацько-професорського складу до роботи з особами з особливими освітніми потребами, матеріально-технічна та програмно-методична забезпеченість.

Ключові слова: інклюзивне навчання, інклюзивне освітнє середовище, особа з особливими освітніми потребами, нормативно-правове забезпечення, заклад вищої освіти.

Larissa Gren

doctor of science in public administration, associate Pprofessor, professor of pedagogy and psychology of management of social systems academician I. Zyazyun, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute ”; Kharkiv, Ukraine

E-mail: mega_lgren@ukr.net

Andriy Cherkashin

candidate of psychological sciences, associate professor, professor of the department of pedagogy and psychology of management of social systems academician I. Zyazyun, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine

E-mail: cherkashin68@ukr.net

Mykola Chebotaryov

candidate of pedagogical sciences, associate professor, associate professor of pedagogy and psychology management of social systems. academician I. Zyazyun, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine

E-mail: chtbotarev322@gmail.com

**INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT AT HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS: WAYS OF CREATION**

Abstract: in the article, the essence of such notions as “inclusive education”, “inclusive education environment”, “inclusive resource center”, “a person with special education needs” is disclosed; the main stages in inclusive education development and formation in the word practices are given; the legal framework for inclusive education in Ukraine is considered as well as conditions in terms of which a higher education institution obtains the inclusive status; considerable changes in the regulative-legal framework concerning inclusive education environment improvement at higher education institutions (HEI) in recent period are determined; focused on that a necessary precondition for efficient forming of inclusive environment at a HEI is improvement of theoretical and methodological foundation of inclusive education, raising the training level of the teaching personnel who are to work with persons with special education needs, their material, technical, digital, and methodological support.

Key words: inclusive education, inclusive education environment, a person with special education needs, regulative and legal support, a higher education institution.

Лариса Грень, Андрей Черкашин, Николай Чеботарев

**ИНКЛЮЗИВНАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ: ПУТИ СОЗДАНИЯ**

Аннотация: в статье раскрыта суть таких понятий, как “инклюзивное обучение”, “инклюзивная образовательная среда”, “инклюзивное-ресурсный центр”, “лицо с особыми образовательными потребностями”; наведены основные этапы развития и становления инклюзивного образования в мировой практике; рассмотрена правовая основа инклюзивного обучения в Украине и условия, при которых учреждение высшего

образования приобретает статус инклюзивного; определены существенные изменения в нормативно-правовом обеспечении по улучшению инклюзивной образовательной среды в учреждениях высшего образования за последний период; сконцентрировано внимание на том, что необходимым условием для создания инклюзивной среды учреждения высшего образования необходима теоретическая и методологическая база инклюзивного образования, повышение уровня подготовки преподавательско-профессорского состава к работе с лицами с особыми образовательными потребностями, материально-техническая и программно-методическая обеспеченность.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, инклюзивная образовательная среда, лицо с особыми образовательными потребностями, нормативно-правовое обеспечение, учреждение высшего образования.

Problem setting. *he National Strategy for Inclusive Education Development for 2020 – 2030 and the Measures Plan of its implementation is aimed at solving the following tasks: to discern and qualitatively evaluate special education needs (SEN) among the applicants for education; to form conditions for every person’s training in the areas or territorial communities according to his/her SEN; to raise the level of pedagogical workers’ training to meet the needs of every education applicant; to improve the ways of financing the training of persons with SEN; to ensure at higher education institutions the conditions for acquiring a high quality education by persons with SEN.*

Recent research and publications analysis *in which the solution to this problem is initiated and on which the author relies. Scientific works studying the development of education at state level have been published by national and foreign authors: G. Bunch [15], N. Bondarchuk [18], H. Vahtel [15], V. Vorobets [18], L. Hren [3; 16; 18], O. Durman [18], D. Mitchell [16], O. Ponomarov [14], A. Cherkashyn [14], A. Pomaza-Ponomarenko [18], and other scientists.*

The teaching strategies at inclusive higher education institutions and to pedagogic technologies of inclusive training are considered in works by T. Bondar’s [1], T. Kachalova [4], M. Poroshenko [7], Ye. Danilavichute [10], A. Kolupayeva [10], S. Litovchenko [10], and other researchers.

Paper objective. *In the domestic education system, much attention is paid to inclusive education in preschool and secondary schools, however, scientists do not pay attention to the issues of creating an inclusive educational environment in higher education institutions.*

Formulation of the goals of the article (task statement). Based on the analysis, reveal ways to create an inclusive educational environment in higher education institutions.

Paper main body. *Inclusive education acts as an indicator of humanistic tendencies in the present-day Ukrainian society and reflects the society’s civilization level for various countries of the world. In many towns of Ukraine (Kamianets-Podilsky, Poltava, Ternopil, and others) during the current (2021) year, science-and-communicative events dedicated to the urgent issues of inclusive education have been held.*

The essence of the inclusive education is providing for children with limited abilities an opportunity to obtain a possibility to learn at common general education (mass) schools with their healthy peers, to be accepted in their collective, to develop in accordance with their abilities and to find a perspective of taking part in social life [15,17; 19].

The main stages in inclusive education abroad: 1) prior the middle of the XVIII century – total negation of children with limited abilities’ right on education (social and pedagogic segregation); 2) the middle of the XVIII – the beginning of the XX century –

formation of the idea of inclusive education and first electoral attempts at implementing it; 3) the 40s of the XX century – the 90s of the XX century – experimental searches in the area of inclusive education; 4) since 1994 up to now – official recognition of inclusive education and its active development. Ukraine is also part of this important process.

“Inclusive education is a system of education services guaranteed by the state, which is based on the principles of non-discrimination, taking into account of people’s diversity, efficient involvement and inclusion into the education process of all its participants”. “Inclusive education environment is the sum total of conditions, methods, and means of implementing them for joint education and development of education applicants with taking into consideration their needs and abilities”[9]. A child with special education needs (SEN) is “a person who needs additional constant or temporary support in the education process to ensure his/her right on education”[9].

The legal framework for the inclusive education in Ukraine is made up of the laws of Ukraine, the edicts by the President of Ukraine, the decrees by the Cabinet of Ministers of Ukraine, the orders and letters of the Ministry of Education and Science of Ukraine. In 2019, various decrees by the Cabinet of Ministers of Ukraine were developed and adopted that regulate the organizing of inclusive education at the institutions of pre-school, vocational (vocation-and-technical), the higher, and extra-curricular education: the Cabinet of

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розроблена Міністерством освіти і науки Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020–2030 роки та план заходів із її реалізації має на меті вирішити такі завдання: виявити та якісно оцінити особливі освітні потреби у здобувачів освіти; створити умови для

Ministers of Ukraine Decree “On Approval of the Procedure for Organizing the Inclusive Education at Higher Education Institutions”, the Draft of the National Strategy for Inclusive Education Development for 2020–2030, and the Plan of measures to implement it. HEI are at the stage of forming a favorable education environment for persons with SEN, therefore theoretical and methodological base of the inclusive education, training of teaching personnel for work with persons with SEN, material, technical, digital, and methodological support need further development.

Conclusions of the research. On the outcomes of the research, the authors conclude the following:

1) in order to overcome the challenges related to inclusive education, its legal and regulating framework needs further improvement;

2) a raise in pedagogical workers’ preparation level for meeting the needs of every higher education applicant is a necessary condition to form inclusive environment at a HEI;

3) on the basis of our own experience, we offer the management of the institution of higher education to organize mandatory training of research and teaching staff on inclusive education in the framework of advanced training courses of postgraduate education.

A perspective area in further research is considering of interaction between state power bodies and civil associations, charity, and international organizations with education process participants concerning the inclusive environment improvement at HEI.

навчання у районах або об’єднаних громадах кожній особі відповідно до її особливих освітніх потреб; підвищити рівень підготовленості педагогічних працівників для задоволення потреб кожного здобувача освіти; удосконалити механізми фінансування освіти осіб із особливими освітніми потребами; забезпечити в закладах освіти умови для здобуття якісної освіти особами з особливими

освітніми потребами [5]. Результати досліджень, проведених за підтримки проєкту “Супровід урядових реформ в Україні” (SURGe), виявили деякі не вирішені питання у розвитку інклюзивного навчання в системі освіти, визначили ряд перешкод у забезпеченні якості інклюзивної освіти. Відкритими залишаються не тільки питання ефективного доступу кожної дитини з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання, а й створення для осіб з особливими освітніми потребами сприятливого інклюзивного освітнього середовища в закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання цієї проблеми і на які спирається автор. Розвитку освіти на державному рівні присвячено наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних авторів: Г. Банч [15], Н. Бондарчук [18], Х. Вахтель [19], В. Воробець [18], Л. Грень [3; 16; 18], О. Дурман [18], Д. Мітчелл [17], А. Помаза-Пономаренко [18], О. Пономарьов [14], А. Черкашин [14] та інших науковців.

Стратегіям викладання в інклюзивних навчальних закладах та педагогічним технологіям інклюзивного навчання присвячено дослідження Т. Бондар [1], Т. Качалової [4], М. Порошенко [7], Є. Данілавічюте [10], А. Колупаєвої [10], С. Литовченко [10] та інших науковців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. У вітчизняній системі освіти багато уваги приділяється інклюзивному навчанню у дошкільних, загальноосвітніх закладах, проте поза увагою науковців залишаються питання створення освітнього інклюзивного середовища у закладах вищої освіти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На підставі проведеного аналізу розкрити шляхи створення освітнього інклюзивного середовища у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інклюзивна освіта виступає як показник гума-

ністичних тенденцій сучасного суспільства України і відображає цивілізаційний рівень суспільства різних держав світу. У 2021 поточному році в країні проведено науково-комунікативні заходи, присвячені актуальним проблемам організації соціально-педагогічної, психологічної, корекційної і медичної роботи з уразливими категоріями населення в умовах сучасного суспільства; обговоренню соціально-педагогічного, психологічного і корекційно-педагогічного аспектів роботи з дітьми із порушенням психофізичного розвитку; актуалізації сучасних технологій формування особистості та її соціалізації; удосконаленню соціально-педагогічних, психологічних і корекційно-педагогічних технологій роботи з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку (XIV Міжнародна науково-практична конференція “Спеціальна і інклюзивна освіта: проблеми та перспективи”, 2021, м. Кам’янець-Подільський; Всеукраїнська науково-практична конференція “Становлення особистості в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти”, 2021, м. Полтава; I Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція “Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат”, 2021, м. Тернопіль та інші).

Такі заходи є свідченням уваги науковців і спільноти до цієї важливої проблеми сучасності.

Суть інклюзивної освіти полягає в тому, що діти з обмеженими можливостями здоров’я отримують можливість навчатися у звичайних загальноосвітніх (масових) школах разом зі здоровими однолітками, бути прийнятими до їхнього колективу, розвиватися відповідно до своїх можливостей і знаходити перспективу участі в житті суспільства [15,17,19].

Як показали проведені дискусії, деякі фахівці не вірять в ефективність системи інклюзивного навчання, а деякі взагалі вважають її нездійсненною, вва-

жаючи, що різні можливості і здібності здобувачів освіти є непереборною перешкодою для його впровадження.

Проте теоретичний і практичний досвід реалізації ідеї інклюзії має максимально розвинені форми у таких країнах, як Великобританія, Данія, Німеччина, Італія, Швеція і Сполучені Штати Америки, і справляє позитивний вплив на вдосконалення освітніх систем в інших країнах світу. Інклюзивне навчання було введено в 1970-х роках і сьогодні широко і успішно практикується в США, Канаді та країнах Європи.

Інклюзивна освіта за кордоном має свою історію – її основні етапи: 1) до середини XVIII ст. – повне заперечення права дітей із обмеженими можливостями здоров'я на освіту (соціальна і педагогічна сегрегація); 2) середина XVIII – початок ХХ ст. – зародження ідеї інклюзивної освіти та перші виборчі спроби її реалізації; 3) 40-е рр. ХХ – 90-і рр. ХХ ст. – експериментальні пошуки в області інклюзивної освіти; 4) з 1994р. ХХ ст. до сьогодні – офіційне визнання інклюзивної освіти та її активний розвиток. Україна теж є включеною у цей важливий процес.

Для нашого дослідження не обхідним є визначення таких понять, як: “інклюзивне навчання”, “інклюзивне освітнє середовище”, “інклюзивно-ресурсний центр”, “особа з особливими освітніми потребами”.

У Законі України “Про освіту” у ст. 1 надається визначення інклюзивному навчанню та інклюзивному освітньому середовищу: “інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників”; “інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей” [9].

Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це установа, яка допомагає дітям із особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років забезпечити свої права на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Згідно із Законом України “Про освіту”, особа з особливими освітніми потребами (ООП) – це “особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту” [9].

Правову основу інклюзивного навчання в Україні складають Закони України, Укази Президента України, Акти Кабінету Міністрів України, Накази і Листи Міністерства освіти і науки України. Указ Президента України “Про Національну програму професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2001-2005 роки” (від 13 липня 2001 року N 519/2001) [12] був “першим законодавчим актом, що втрумавав створення рівних можливостей для студентів з обмеженими можливостями в здобутті ними вищої освіти нарівні зі здоровими однолітками” [1, с. 21].

Умови, за яких заклад вищої освіти набуває статусу інклюзивного – це “створення безбар'єрного архітектурного середовища; створення позитивного психологічного мікроклімату; інклюзивна компетенція педагогів” [4, с.37].

Які відбулися зміни за два десятиліття щодо покращення інклюзивного освітнього середовища саме у закладах вищої освіти з моменту прийняття цього важливого документта? Спостерігаємо позитивну динаміку, а саме: у 2019 р. розроблено та забезпечено прийняття постанов Кабінету Міністрів, що регламентують організацію інклюзивного навчання в закладах дошкільної, професійної (професійно-технічної), вищої та позашкільної освіти. 10 липня 2019 р. виходить постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти”. Цим документом

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

визначаються “організаційні засади інклюзивного навчання у закладах вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування з метою реалізації права осіб із особливими освітніми потребами на здобуття якісної вищої освіти з урахуванням потреб та можливостей таких осіб” [8], які передбачають “створення інклюзивного освітнього середовища; застосування принципів універсального дизайну в освітньому процесі; приведення території закладу вищої освіти, будівель, споруд та приміщень у відповідність з вимогами державних будівельних норм, стандартів та правил” [8].

Міністерство освіти і науки розробило проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2020–2030 роки та план заходів з її реалізації. На I етапі (2020–2028 роки) реалізації визначених проєктом Національної стратегії цілей і завдань передбачено створення цілісної законодавчої бази у сфері інклюзивної та спеціальної освіти; забезпечення підготовки педагогічних працівників та засобів для навчання здобувачів освіти з ООП; систематичне забезпечення архітектурної доступності; створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища тощо. II етап (2029–2030 роки) передбачає, з-поміж іншого: аналіз результатів реалізації Національної стратегії; визначення стратегічних напрямів подальшого розвитку інклюзивної освіти на 2030–2040 роки [6].

Загалом в Україні є близько 47 тисяч дітей із особливими освітніми потребами. На початок 2018–2019 навчального року майже 12 тисяч дітей із особливими освітніми потребами було залучено до звичайних шкіл. За 2017–2018 роки відкрито 516 інклюзивно-ресурсних центрів, які прийшли на заміну старих психолого-медико-педагогічних консультацій [7].

Станом на 2019/2020 навчального року інклюзивне навчання запроваджено в закладах професійної, професійно-технічної та вищої освіти, де інклюзивно навчаються 1312 здобувачів освіти з особливими освітніми потребами [11].

“Проблема навчання та професійної реабілітації таких студентів потребує нових теоретичних і методологічних підходів та новітніх навчальних технологій” [4]. З цією метою проведено підготовку “тренерів для тренерів” щодо використання комплектів сучасних методик, які надалі можуть здійснювати підготовку фахівців; вперше забезпечено масове навчання 896 психологів інклюзивних ресурсних центрів (ІРЦ) за кошти державного бюджету; вперше проведено зовнішнє незалежне комп’ютерне оцінювання отриманих педагогічними працівниками знань; вперше педагогічні працівники (507 фахівців ІРЦ) отримали сертифікати міжнародного зразка; з метою діджиталізації послуг забезпечено функціонування системи автоматизації роботи ІРЦ [11]. Триває Всеукраїнський онлайн-курс для тренерів з інклюзивної освіти, організований Міністерством освіти і науки України спільно з Міжнародним благодійним фондом Lumos. Представники 25 областей України вже пройшли 12 тренінгових сесій, під час яких учасники дізналися про новітні тенденції розвитку інклюзивної освіти та методи їх впровадження. Слухачі курсу – делеговані регіонами представники ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти [12].

Особи з особливими освітніми потребами мають право на забезпечення особливих умов під час проведення зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), єдиного вступного (ЄВІ) та фахового іспиту (ЄФВВ). За наявності захворювання або патологічного стану чи неможливості забезпечення відповідних умов, замість ЗНО, ЄВІ та ЄФВВ, особи з особливими освітніми потребами можуть проходити вступні випробування у формі іспитів безпосередньо в закладах освіти. У разі подання документів на участь у конкурсному відборі особами з особливими освітніми потребами заклад вищої освіти має забезпечити відповідні умови для проходження ними вступних іспитів, творчих конкурсів та співбесід [2].

Засновник ЗВО або уповноважена ним особа забезпечує створення у закладі вищої освіти інклюзивного освітнього середовища. Утворення інклюзивної групи у ЗВО відбувається за письмовим зверненням до керівника ЗВО здобувача освіти з ООП або одного з батьків (інших законних представників), а також індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (за наявності), іншої документації, що підтверджує наявність в особи особливих освітніх потреб. Гранична чисельність здобувачів освіти з ООП в одній групі визначається виходячи з індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких здобувачів освіти, спеціальності, пристосованості аудиторій тощо.

Спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ або група психолого-педагогічного супроводу, створена з метою організації інклюзивного навчання у ЗВО і до складу якої залучаються науково-педагогічні працівники ЗВО, представники адміністрації ЗВО та інші фахівці за потреби, діє на підставі статуту ЗВО та відповідного положення, затвердженого вченою радою ЗВО. Щодо завдань спеціального навчально-реабілітаційного підрозділу або групи психолого-педагогічного супроводу, то вони визначені у п. 11 Порядку.

Згідно п.12 Порядку, Спеціальний навчально-реабілітаційний супровід здобувачів освіти з ООП у закладах вищої освіти передбачає: навчально-організаційний супровід (допомога учасникам освітнього процесу в організації освітнього процесу, написання та моніторинг виконання індивідуального навчального плану здобувача освіти з ООП, організація індивідуальних консультацій тощо); психолого-педагогічний (психолого-андрагогічний) супровід (надання психологічної та педагогічної допомоги здобувачам освіти з ООП під час освітнього процесу), соціальний супровід (заходи щодо створення умов для соціальної та соціально-побутової підтримки здобувачів освіти з ООП), адже

“вивчення чинників, що впливають на психічне і загальне здоров'я молоді, є однією з актуальних проблем сучасності, тому що їх точна діагностика допомагає забезпечити диференційований та індивідуальний підхід до різних категорій учнів закладів та їх сімей” [8;3, с.359]

Отже, через удосконалення нормативно-правової бази інклюзивної освіти стосовно ЗВО спостерігаємо позитивні зміни для осіб з ООП щодо отримання ними вищої освіти.

Проте, ЗВО знаходяться на стадії створення для осіб з ООП сприятливого інклюзивного середовища, тому подальшої розробки потребує теоретична і методологічна база інклюзивної освіти, підготовка викладацько-професорського складу до роботи з особами з ООП, матеріально-технічна та програмно-методична за безпеченість.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За результатами проведеного нами дослідження ми дійшли таких висновків:

1) з метою подолання викликів у сфері інклюзивної освіти на подальше вдосконалення потребує її нормативно-правове забезпечення;

2) підвищення рівня підготовленості науково-педагогічних працівників для задоволення потреб кожного здобувача освіти є необхідною умовою для створення інклюзивного середовища ЗВО;

3) на підставі власного досвіду, пропонуємо керівництву закладу вищої освіти організувати обов'язкове навчання науково-педагогічних працівників щодо інклюзивної освіти у рамках курсів підвищення кваліфікації інститутів післядипломної освіти.

Перспективними напрямками подальшого дослідження є розгляд взаємодії державних органів і громадських об'єднань, благодійних та міжнародних організацій з учасниками освітнього процесу щодо покращення інклюзивного середовища у ЗВО.

Список літератури:

1. Бондар Т. І. Створення інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України / Т. І. Бондар // Наука та освіта новий вимір. Педагогіка і психологія. – №2 (14). – Вип. 27. – 2014. – С. 20–24

2. Вступ осіб з ООП до закладів вищої освіти [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivnenavchannya/vstup-osib-z-oor-do-zakladiv-vishoyi-osviti>

3. Грень Л. М. Механізми державного управління професійно-технічною освітою України / Л. М. Грень // дис. д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02. – Харків. – 2020. – С.453

4. Качалова Т. В. Формування інклюзивної культури закладу вищої освіти / Т. В. Качалова // Наукові записки [Ніжинського державного унів-ту ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. – 2018. – №3. – С. 35–44

5. МОН розробило стратегічні напрями розвитку інклюзивної освіти до 2030 року [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-strategichni-napryami-rozvitku-inklyuzivnoyi-osviti-do-2030-roku>

6. МОН пропонує для громадського обговорення Національну стратегію розвитку інклюзивної освіти на 2020–2030 роки [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlyagromadskogo-obgovorennya-nacionalnu-strategiyu-rozvitku-inklyuzivnoyi-osviti-na-2020-2030roki>

7. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ: ТОВ “Агенство Україна”. – 2019. – С.300

8. Постанова КМУ “Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти”

9. Закон України від 05.09.2017 № 2145 – VIII “Про освіту” / Урядовий кур’єр від 04.10.2017. – № 186

10. Колупаєва А.А., Литовченко С.В. Данілавічюте Е. А., Професійне співро-

бітництво в інклюзивному навчальному закладі / А. А. Колупаєва, Е. А. Данілавічюте, С. В. Литовченко // навч.-метод. посіб. – Київ: Видавнича група “А.С.К.”. – 2012. – С.197

11. Статистичні дані [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani>

12. Триває всеукраїнський онлайн-курс для тренерів з інклюзивної освіти [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/trivaye-vseukrayinskij-onlajn-kurs-dlya-treneriv-z-inklyuzivnoyi-osviti>

13. Указ Президента України “Про Національну програму професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2001–2005 роки” від 13 липня 2001 року / Урядовий кур’єр – № 519/2001. – 20.07.2001. – № 127

14. Черкашин А. І., Пономарьов О.С. Особистісний розвиток лідера у процесі виховання / А. І. Черкашин, О. С. Пономарьов // Теорія і практика сучасної психології – Запоріжжя: ЗНУ. – 2019. – №5. Том 2 – С.121–127

15. Банч Г. 10 ключових точок успіху у висновку / Г. Банч // Аутизм та порушення розвитку. – 2010. – № 3. – С. 50–67

16. Хрен Л. Інноваційна політика держави щодо вдосконалення системи стимулювання роботи викладачів у вищих навчальних закладах України [електронний ресурс] / Л. Хрен // Східний журнал дослід-жень безпеки. – 2020. №6 (1), 63–73 Режим доступу: <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/48>

17. Мітчелл, Д. Що насправді працює у спеціальній та інклюзивній освіті (з використанням науково обґрунтованих стратегій навчання) / Д. Мітчелл. // Лондон та Нью-Йорк: Опубліковано Routledge. – Taylor & FrancisGroup. – 2008. – С.198

18. Помаза-Пономаренко А., Хрен Л., Дурман, О., Бондарчук, Н. та Воробець, В. Механізми управління в контексті оцифровки всіх сфер суспільства [елект-

ронний ресурс] / А. Помаза-Пономаренко, Л. Хрен, О. Дурман, Н. Бондарчук та В. Воробець // Ревіста Сан-Грегоріо. – 2020. – 1 (42). – doi: <http://dx.doi.org/10.36097/rsan.v1i42.1535> Режим доступу: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/issue/view/RSAN42/showToc>

19. Вахтель, Х. Інклюзивна освіта для дітей з проблемами розвитку як актуальний напрямок освітньої політики та навчання в Німеччині / Х. Вахтель, // Соціальна педагогіка. – 2009. – № 1. – р. 24

References:

1. Cooper, T. I. (2014), “Creating an inclusive educational environment in the system of higher education in Ukraine”, *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, no. II (14), issue: 27, pp. 20–24

2. “Admission of persons with PLO to higher education institutions”, available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/vstup-osib-z-ooop-do-zakladiv-vishoyiosviti>

3. Gren, L. M. (2020), “Mechanisms of state management of vocational education of Ukraine”, *dis. dr. of science from the state. upr.*: 25.00.02, Kharkiv, p. 453

4. Kachalova, T. V. (2018), “Formation of inclusive culture of higher education institution”, *Scientific notes [Nizhyn State University. Nikolai Gogol]. Psychological and pedagogical sciences*, no. 3, pp. 35–44

5. “The Ministry of Education and Science has developed strategic directions for the development of inclusive education until 2030”, available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-strategichni-napryami-rozvitku-inklyuzivnoyi-osviti-do-2030-roku>

6. “The Ministry of Education and Science proposes for public discussion the National Strategy for the Development of Inclusive Education for 2020-2030”, available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dly-gromadskogo-obgovorennya-nacionalnu-strate>

[giyu-rozvitku-inklyuzivnoyi-osviti-na-2020-2030-roki](https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-strategichni-napryami-rozvitku-inklyuzivnoyi-osviti-na-2020-2030-roki)

7. Poroshenko, M. A. (2019), “Inclusive education”, a textbook, Kyiv: LLC “Agency Ukraine”, p. 300

8. “On approval of the Procedure for organizing inclusive education in higher education institutions” Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine

9. “On education”, Law of Ukraine dated 05.09.2017 № 2145, VIII, Government Courier dated 04.10.2017, no 186

10. Kolupaeva, A. A., Danilovichute, E. A., Litovchenko, S. V. (2012), “Professional cooperation in an inclusive educational institution”, teaching method. Way, Kyiv: Publishing Group “ASK”, p. 197

11. Statistics, available at: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani>

12. An all-Ukrainian online course for coaches in inclusive education is underway, available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/trivaye-vseukrayinskij-onlajn-kurs-dlya-treneriv-z-inklyuzivnoyi-osviti>

13. Decree of the President of Ukraine “On the National Program of Vocational Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities for 2001 – 2005” of July 13, 2001 no. 519/2001, Government Courier, July 20, 2001, no. 127

14. Cherkashin, A. I. (2019), “Personal development of the leader in the process of education”, *Theory and practice of modern psychology*, Zaporozhye: ZNU, no. 5. vol. pp. 121–127

15. Bunch, G. (2010), “10 key points of successful inclusion”, *Autism and Developmental Disorders*, no. 3, pp. 50–67

16. Hren, L. (2020), “Innovative policy of the state to improve the system of incentives for the work of lecturers in the institutions of higher education of Ukraine”, *East journal of security studies*, no. 6 (1), pp. 63–73, available at: <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/48>

17. Mitchell, D. (2008), “What Really works in Special and Inclusive Education (Using evidence-based teaching strategies)”, London and New York: Published by Routledge, Taylor & Francis

Group, p. 198

18. Pomaza-Ponomarenko, A., Hren, L. Durman, O., Bondarchuk, N., & Vorobets, V. (2020), "Management mechanisms in the context of digitization of all spheres of society", *Revista San Gregorio*, no. 1(42), doi: <http://dx.doi.org/10.36097/rsan.v1i42.1535>, available at: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/issue/view/RSAN42/showToc>

19. Wachtel, H. (2009), "Inclusive education for children with developmental problems as the actual direction of educational policy and training in Germany", *Social Pedagogy*, no. 1, p. 24

Стаття надійшла до редколегії 15.05.21